

Žest multimodaalsel täendusväljal

Silvi Tenjes

Pärnu PNP PERFORMATIIVSUS 4:

Žest ja muusika

2017

“Maailm oli nii vastne, et paljudel asjadel puudus alles nimi ja nendest rääkides tuli neile sõrmega osutada.”
(Marquez 1975: 5)

Žesti definitsioone

- G. Maraňon 1937. aastal: „Žest on mistahes kirgede ja tunnete väljendus, sündigu see siis näo, käe või keha kaudu.“
- G. Meo-Zilio (1961: 78): „Žest on ekstralingvistiline tahteline liigutus, mille objektiks on millegi väljendamine.“
- Žest on kommunikatsioonivorm kehaosade liigutamise kaudu (Birdwistell 1970)
- Adam Kendonilt on pärit **käežesti** fraasi mõiste: 1) ettevalmistav liigutus, 2) liigutuse tipp/tuum, hoie, 3) kokkkuvõttev liigutus, jõudmine algasendisse. (Kendon 1986: 35)

Žest kui liigutus, keel kui heli

- Osutamine ja 'tõlkimine' – *kõige olulisemad* võimed keelelise sümboliseerimisvõime arenguks.
- Žest kasutab oma väljendusvormide loomisel nii ruumi kui aega, kuid kõne kasutab ainult aega.
- Žest on visuaalne meedium, kõne kasutab häält. See tähendab, et žesti mõju vastuvõtjale on sootuks teine kui kõne mõju.

Märk – jälg universumist

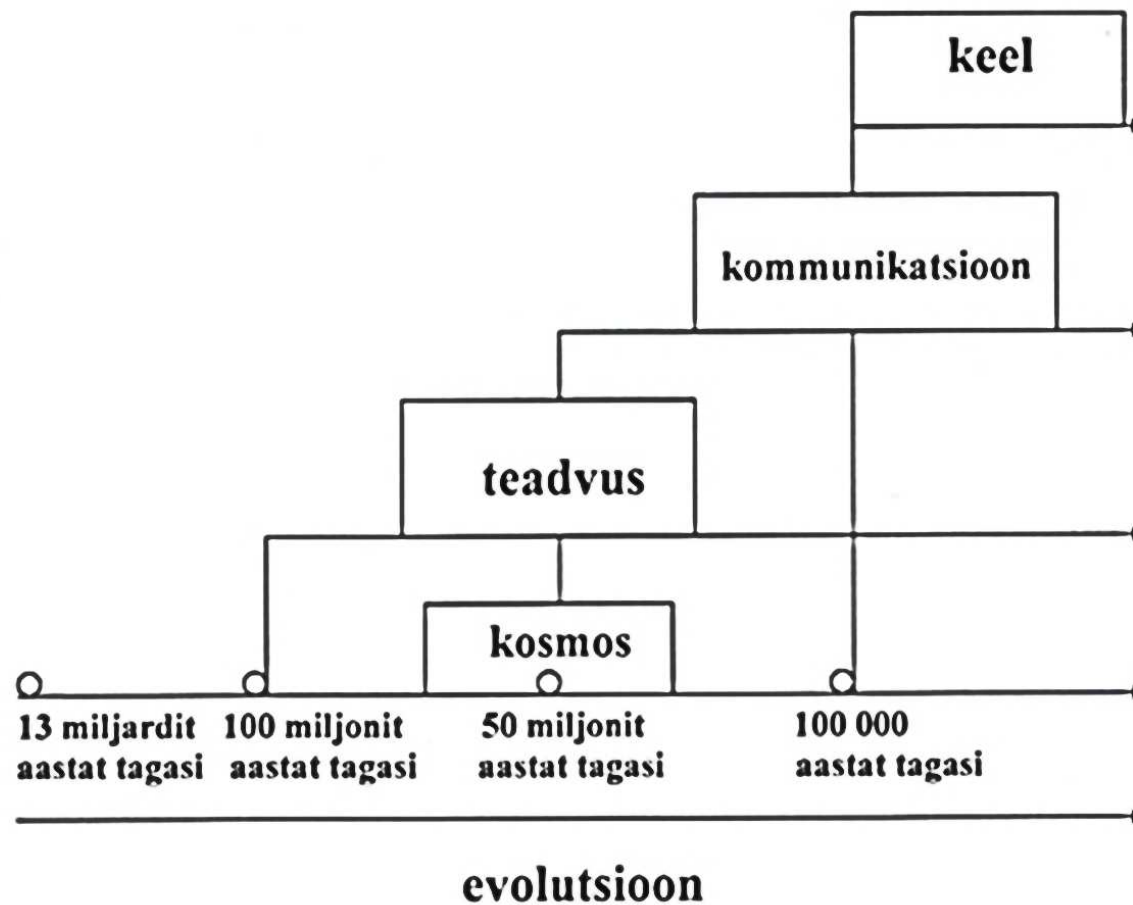
- Kommunikatsioon e suhtlus(likkus) e medieeritus (~meedia) tuleb esile **märkide kaudu**
- TEADVUSE (ingl *consciousness*) areng.
- Inimvaimu (meele) areng (ingl *mind*).
- KULTUURI areng.

C. S. Peirce'i (1839–1914)

definitsioon

Märkide valdkond katab ka looduse (~ looduslikkuse, ~ loodu), käib üle kosmose, sest “universumist teatakse ainult kogemuse / kogetu kaudu” (C. S. Peirce, CP 2.357), mis on semioosis, ja “kogu universum on märkidega eelsulatatud, kui mitte [lausa] märkidega ligipääsmatult, ainulaadselt kokku pandud” (CP 5.448 FN).

Teadvuse koevolutsioon (Koch 2002)

Mõned innovaatilised prototüübid evolutsiooni pidevuses

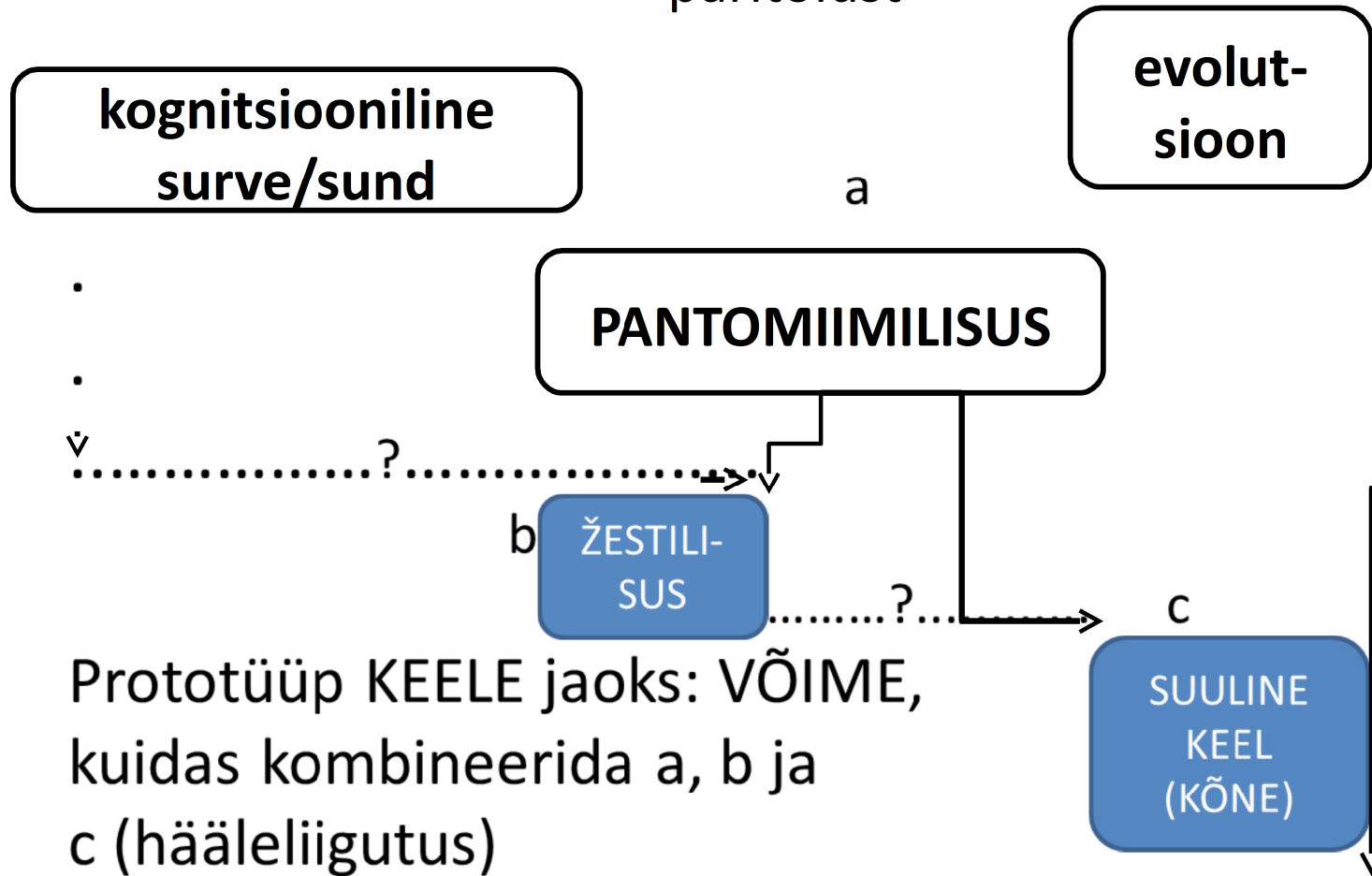
- 3 miljardit – geeni-protod
- 700 miljonit – neuraalsed protod (närvirakk)
- **500 milj** – neuroendokriinsed protod / ikoon (taju)
- 280 milj – reptiilne aju / ikoon, indeks (TAJU)
- 50 milj – primaatide stereotüüpne kommunikatsioon
- 100 000 aastat – homo sapiens sapiens / tajumuslik-kognitiivne tervik (suuline keel = sümbol)

Märgievolutsioon

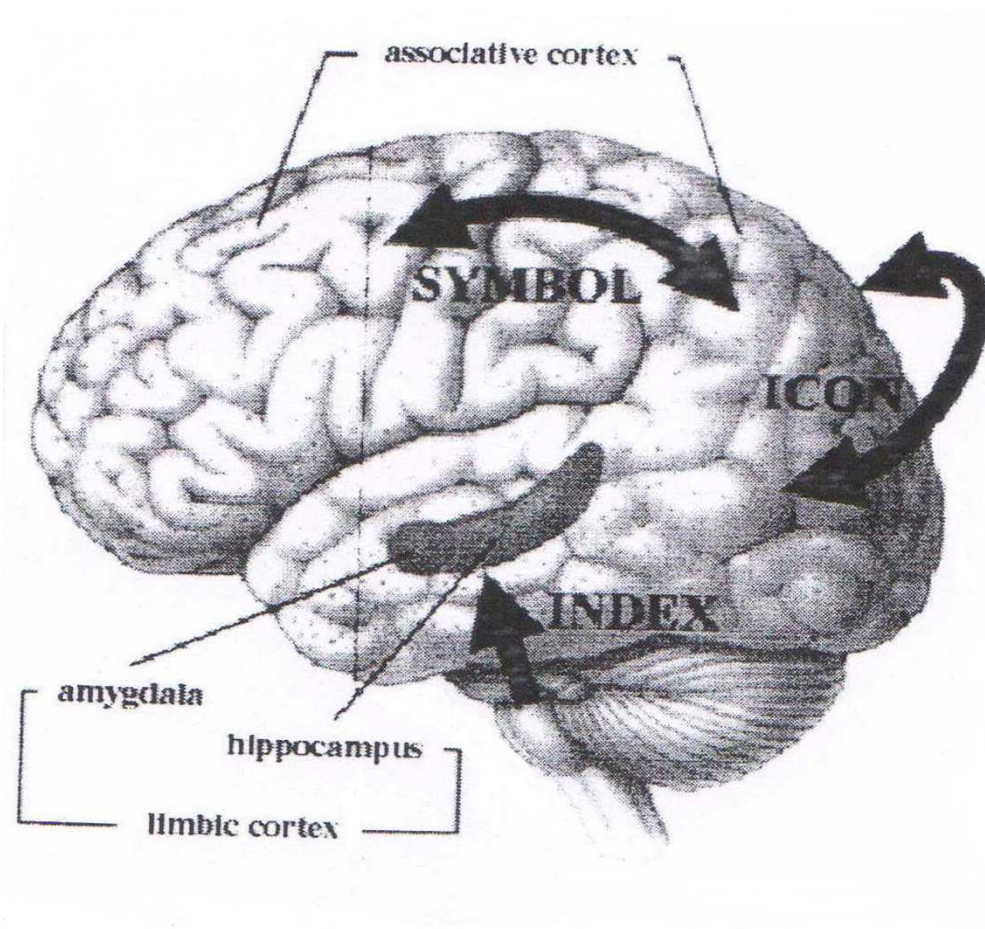
- Mittemärk (ingl *non-sign*) > indeks > ikoon
- Loomariigis prevaleerib indeksilisus (hammaste näitamine < söömine, hammustamine)
- Ikoon – koopia sellest, millele ta viitab (antikehad, antigeenid). Kui evolutsioon „mõtles välja“ taju (500 milj aastat). Stereotüüpne eksokommunikatsiooni osa. (Koch 2002)

[ekso- (< kr *exō*), ekto- (< kr *ektos*) • välis-, väljas-]

Hüpotees suhtlusmodaalsuste päritolust

“Semiootiline aju” (Koch 2002)

Peirce teadmistest või kognitsioonist-1

Teadmistel või kognitsioonil (ingl *knowledge or cognition*) on kolm aluseksolevat dimensiooni:

- ikooniline,
- indeksiline (e indeksikaalne) ja
- sümboliline.

Peirce'i semiootikas on

- indeksilised ja ikoonilised märgidimensioonid primaarselt mitteverbaalsed,
- sümboliline dimensioon on primaarselt verbaalne.

Peirce teadmistest või kognitsioonist-2

Need kolm kognitsiooni dimensiooni on krunditud

- aeg-ruumis,
- osa-terviku suhetes,
- arbitraarsetes seostes (abstraktsete või konkreetsete) objektidega
 - sarnasuse,
 - põhjuslikkuse ja
 - pidevuse

intuiitiivse tunnetuse kaudu. (Hirsch 1995: 14)

Väljendusvõimaluste ja märgilisuse seos

- Kognitsioon, sh nt tajutamine realiseerub pigem **objektides** ja **protsessides** kui **motoorses käitumises**.
- Pantomiimiline keel umbes 2 milj: vastavus sensoorse sisendi ja motoorse väljundi vahel ikoonilisel viisil.
- Ikoonilisus tuli **mitmel korral** kommunikatsiooni arengusse sisse.

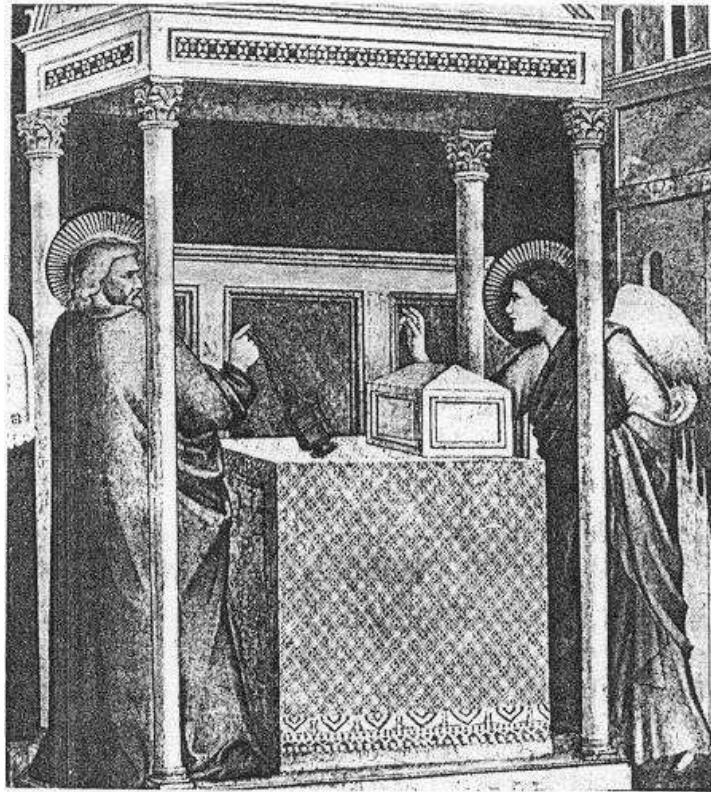
Tähendus Platoni ja Aristotelese kaudu

- Instrumentatsioonilised teooriad – tagasi Platonini. Keelemärk – **vahend**, mis teenib suhtlejaid. Keelemärgi tähendus on märgi iseloomulikus joones, mis võimaldab teda ära tunda või tal kommunikatsioonis osaleda. Tähendus – võime edastada (ingl *to convey*).
- Representatsioonilised teooriad – tagasi Aristoteleseni. Keelemärgi tähendus on tema ekstralingvistilises referentsiaalsuses, mis sisaldab **asju, kontsepte, ideid** jm. Tähendus – midagi, mida edastatakse (ingl *(is) conveyed*).

Tähendus

- tähendus kui *sémantikós* (kr) = *significant* (ingl) ('tähendusrikas', 'tähendusega') > sõnast *sêma* (kr, ee 'märk')
- käežest tähenduses 'tähenduslik käeliigutus'

Žestid keskajal: Giotto, "Sakarias templis",
Firenze, Santa Groce, Peruzzi kabel

Keele ja žesti koostöö

Žest ja kõne töötavad koos, et esile tuua kognitiivset representatsiooni.

Kognitiivne, s.t võime luua ideid, kujutlusi, mõtteid, mõisteid.

Žestide jaotus:

- deiktilised,
- ikoonilised,
- emblemaatilised e embleemid, jpm.

Deiktilise žesti funktsioonid

Žestid, mis viitavad nähtavale objektile, osutades sellele.

- tähenduse esiletoomine lausungis
- osutada iseseisvalt
- osutada lauses või fraasis

Metafooride puhul

- osutada virtuaalses ruumis
- osutada läbi aja, luues ruumi

TL: vene ajal seisis siin ... selle ees muidugi suur
Lenin

Ikoonilised žestid

- toovad esile/kujutavad objekte, ruumilisi suhteid ja tegevusi

Emblemaatilised žestid e embleemid

- žestid, millel on mingis kultuuris kindlaks kujunenud tähendus
- võivad sõnalist keelt asendada, näiteks žestid auto peatamiseks või žestid, mis näitavad solvumist (*keskmine sõrm autojuhtidel*)
- nad on keelemärkidele õige sarnased märgistruktuurid
- nende konventsionaalne iseloom on teinud võimalikuks arvukate žestisõnastike koostamise, mis on seotud kindla keele ja kultuuriga

ock
Images

iStock
by Getty Images

iStock
by Getty Images

iStock
by Getty

iStock
by Getty Images

iStock
by Getty Images

iStock
by Getty Images

ock
Images

iStock
by Getty Images

iStock
by Getty Images

iStock
by Getty

iStock
by Getty Images

iStock
by Getty Images

iStock
by Getty Images

ock
Images

iStock
by Getty Images

iStock
by Getty Images

iStock
by Getty

Keel ja käsi koos

- Keele ja käežestide puutepunktid on seotud inimese üldise kognitiivsusega. Seos on **dünaamiline**.
- Selles dünaamikas luuakse **tähendus**.
- Žest on **kujustav** ja sõnad **keelelised**, kuid nad on ühe nähtuse (?) kaks külge.

Example 24

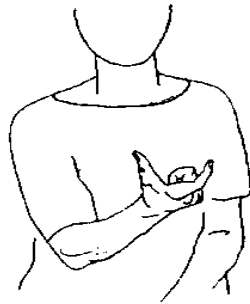

Figure 2.

Example 25

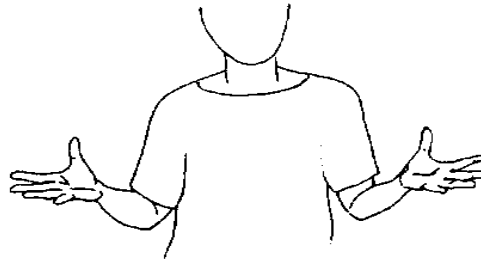

Figure 3.

Example 26

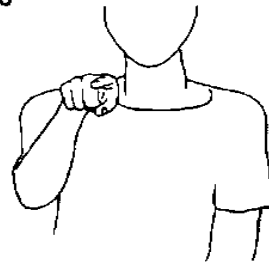
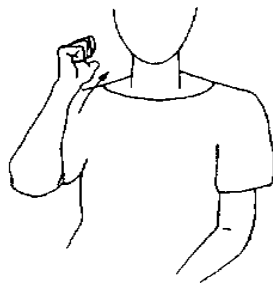

Figure 4.

Example 27 a

b

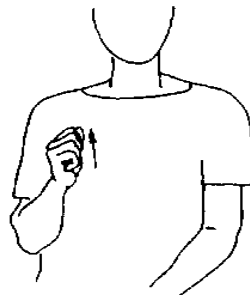

Figure 5.

Viitamine ajas möödunudle seoses ruumiga või objektiga

Möödunud aeg: näide 24, 25

(24) KK: paar aastat hiljem oli Jaan Tooming siinsamas Ugalas peanäitejuht [Parema käega teeb pöidla ja nimetissõrmega vaksa-möödu žesti, sõrmed ülespidi (vt joonis 2)]

(25) KK: no (.) jumal hoidku (.) oli (...) Kaarel Kilvet lavastas (...) ühe laulukava (.) kus sees oli mingi sketš (.) kakssada aastat tagasi kirjutatud (.) kus oli tekstis sees (.) et vanaisa sõitis Indiasse

[Vaatab küsijale otsa, lahutab käsi; "No kusagil umbes nii" (vt joonis 3)]

Seoses **ruumiga** või **objektiga**: näide 26, 27

(26) KK: Noorsooteatris olin seks ajaks ühe lastemuusikali lavastanud ja siis Oliveri ja Jenniferi

[Osutab parema käega ette, sõrm sirgu (vt joonis 4)]

(27) KK: paar aastat hiljem oli Jaan Tooming siinsamas Ugalas (a) peanäitejuht (b)

[Parema käe pöidlaga osutab üle parema õla tahapoole (a); parema käe pöidlaga osutab üle parema õla eelnevast liigutusest allpool, põial püsti (b)]

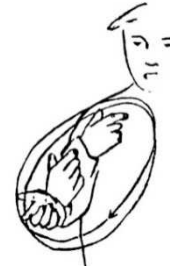
Vestlusžestid

Kerge käenõksakuga ettepoole tehtav žest, millega osutatakse vestluspartneri eelnevale panusele.
“Nagu sa ütlesid.”

Tõrjuva või tõukava liigutusega žest tähistab vooruvahetusest hoidumist ning selle verbaalne vaste võiks olla “Lase mul lõpetada.”, “Ära katkesta.”

Ringitava liigutustega žest, mida kasutatakse abi otsimisel õige sõna leidmiseks ning selle verbaalne vaste võiks olla “Noh, see on see sõna...”, “Mul on see sõna keele peal.”

THI: a need on siis enamasti ühised ja need (.) ütleme (.) võiks
öelda (.) et see keskpunkt oligi maapoliitikud ... maapoliitika (.)
talundus (.) aa (.) ja siis teised nagu tulid (.) ütleme (.) kõrvalt
poolt

ML: kui suur see ülekaal peaks olema (.) et te oleks nõus alla neelama Siim Kallase nimelise kondi

THI: tähendab (.) ma usun (.) et praegu siis see on nagu (.) tähendab (.) see on (.) see on pal(ju) (.) nii mitu astet spekulereerimist (.) arvestades praegust olukorda (.) kus me tõesti ei tea (.) mis juhtub (.) et see on (.) noh (.) natuke kaugele minna praegu

Mida oleme Peirce'lt saanud?

Märgilised alused:

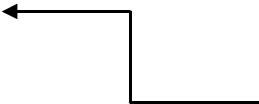
- ikoonilisus – äratundmine
- indeksikaalsus – seostamine, assotseerimine
- sümbolilisus – kombinatiivsus, konventsioon e sõltumatu asendus, osutamine, tähistamine, võime ümber tõsta ja järjestada (alus ajavoolu tajumiseks)

Mõisted

- Kommunikatsioon – informatsiooni jagamine.
- Info on ühesuunaline, kommunikatsioon vähemalt kaesuunaline.
- Modaalsus – *millisel viisil? kuidas?* ('viisilisus')
- Multimodaalsus – mitmeviisilisus

Keskajal traktaatide pealkirjad „Modus ...“, nt *Modus operandi* (ee 'operatsiooni viis, operatsiooni meetod'), *Modus vivendi* (ee 'elamise viis, elamise moodus'). Eesti keelde *modus* 'kõneviisi' tähenduses, mis ei olegi päris täpne, sest sõna tähendab **ainult** 'viisi' või 'moodust'.

Mis on multimodaalne suhtlus?

- mitmeviisiline suhtlus
- mõistet ***multimodaalne suhtlus*** on kasutatud tähenduses: **mitmeviisiliselt edastatud/vahendatud suhtlus** (ingl *multi-medial communication*)
- suhtlus, mis sisaldab **rohkem kui kahte sensorset modaalsust**

- meeled – ld *sensus*

Sensoorsed modaalsused e tajumodaalsused

- Mis on sensoorne modaalsus?

‘**sensoorne**: meeltesse või tajumisse puutuv’

Seotus inimeste meeltega:

- nägemine
- kuulmine
- kompimine
- haistmine
- maitsmine

Sensoorseid modaalsusi nimetatakse ka **tajumodaalsusteks**.

Sensoorsused modaalsused e tajumodaalsused

Väljendus- e

produktsoonimodaalsused

- Üldjuhul motoorsed modaalsused
- Väljendusmodaalsused on inimese **kehalised vahendid**, mis **loovad informatsiooni** erinevate **sensoorsete modaalsuste jaoks**.
- Milliseid oskame nimetada?

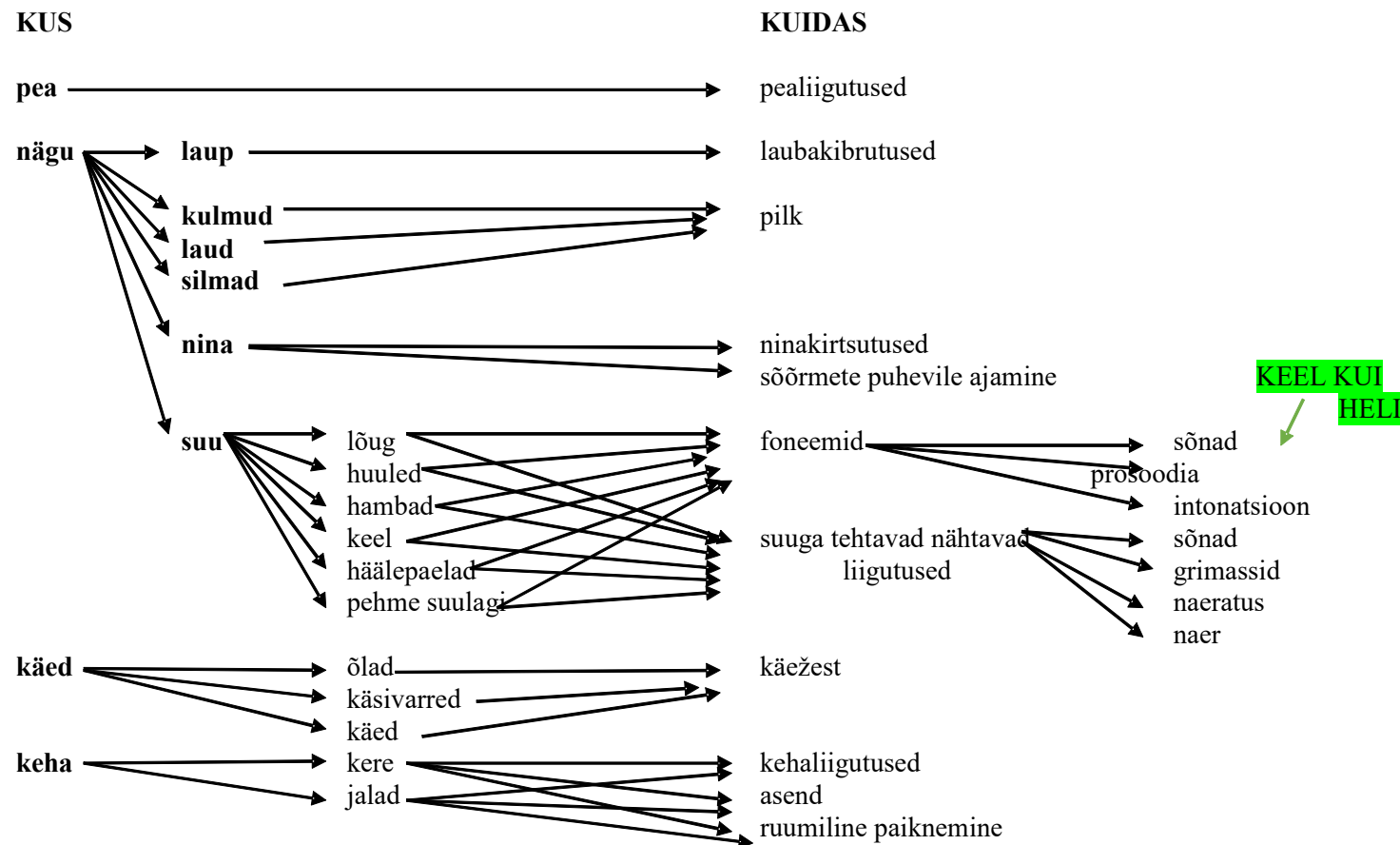
Väljendus- e produksioonimodaalsused

- Kõige tuntumad on **käežestid** ja **kõneorganid**.

Inimese väljendus- e produktsiooniorganid ja -viisid

Saatja e adressant : motoorsed modaalsused:

Saaja e adressaat : sensoorsed modaalsused : nägemine, kuulmine, maitsmine, haistmine, kompimine

Tajumise ja väljendamise modaalsused

- visuaalsed e nägemismeelega seotud – žestid e kehaliigutused
- auditoorsed e kuulmistajuga seotud – helid, kõne
- taktilised e kompimismeelega seotud – puudutused
- olfaktoorsed e haistmismeelega seotud – lõhn (molekulid)
- gustatoorsed e maitsmismeelega seotud – maitse (molekulid)

Mida teha **keelega**:

Multimodaalne kommunikatsioon

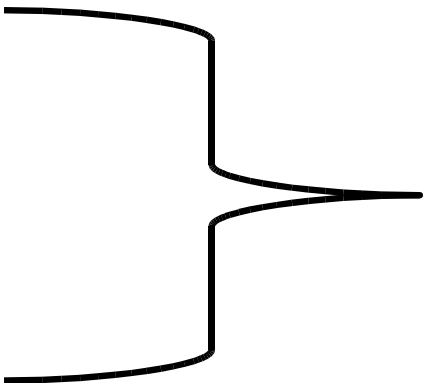
- Informatsiooni jagamine samaaegselt läbi erinevate taju- ja väljendusmodaalsuste (e sensorsete ja produktsioonimodaalsuste)
- Inimestevahelises suhtluskoostöös on esmased **väljendamine ja tajumine**.

Esinemise (taasesitamise) e representatsiooni viisid

- Kolm viisi **kanda, anda edasi ja jagada** informatsiooni:
 - indeksiline
 - ikooniline
 - sümboliline
- Inimsuhtluses kasutatakse neid samaaegselt:
 - sõnad (sümbolid)
 - žest (ikoon)
 - hääle omadused (indeks)

Nt „Mari rääkis Jüriga.“

Kehaline kommunikatsioon

- spontaanne
 - teadvustamata
 - tahtmatu
 - mittesõnaline
-
- indeks, ikoon
- Kõnest sõltumatu suhtlussüsteemi kõige varasemad märgid olid *ikoonilised*. Nad imiteerisid selle objekti välimust, mida nad kujutasid.

Tahtliku kommunikatsiooni kolm tasandit

- 1) osutada (kehaliigutused, nt käežest; hääl)
- 2) esitada, esile tuua (hääl; käežest jt kehaliigutused)
- 3) signaliseerida (käežest jt kehaliigutused; hääl)
- Normaalses inimestevahelises suhtluses esinevad need kolm kõik samaaegselt.

© Adam Reeder 2009

Giotto, „Süütalaste tapmine“, Padua. Arena kabel

Millele toetub suhtlus?

Kommunikatsiooni *kolmjalg*

- 1) informatsiooni ülekandmine
- 2) loo jutustamine
- 3) kohalolu, olemasolu, olemise tunnetus

Kolmas: olemasolu mõte või tunnetus sõltub **aktiivsusest läbi kogu elava keha.**

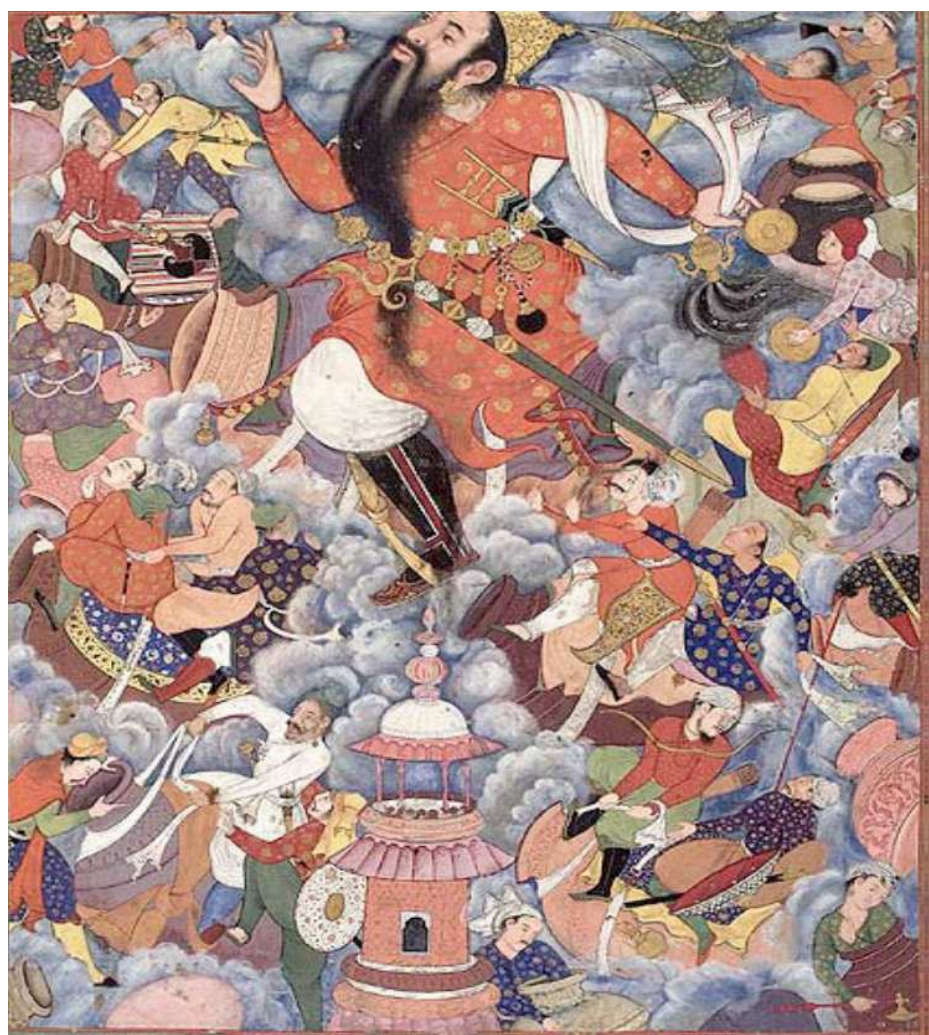
Kommunikatsiooni *kolmjalg* ajaloos

- 31 000 aastat tagasi (esineb ka 15–20 000 a eKr) Lõuna-Prantsusmaa Lascaux koopamaalingud
 - kujutamine võis olla vastus helidele ja häältele, valgusele ja varjule
 - need olid eelajaloolise inimese meelte kaudu toimunud valikud

Kommunikatsiooni *kolmjalg* ajaloos

- Muslimi vallutaja Akbar (rajas impeeriumi Lõuna-Aasias
 - Afganistan, Pakistan, Induse poolsaare Deccani org, Bengal)
- Akbar investeeris umbes 450 aastat tagasi *Hamza seikluste kogusse*
- **Hamza seikluste kogu** on originaalis 1400 fooliot, tänaseks teada 170
- Akbar aitas luua keerulise kompositsiooniga ***maalid*** ning nende kaudu ulatuslikud vahendid lugude jutustamiseks

Mida saab teha käega ja kuidas näidata nähtamatut?

- Video (7.37)

**Täna multimodaalse tähelepanu
eest!**